

Bondat i literatura: el Machado de Xirau, a 'Por una senda clara'

Misericòrdia Anglès Cervelló *

Resum

A partir del text del filòsof Joaquim Xirau «Por una senda clara», considerat com a text literari, s'analitza l'ideal de bondat compartit per Xirau i Machado. El *corriol clar* (la *senda clara*), com el descriu Xirau, és camí d'educació moral, segons els ideals de la Institución Libre de Enseñanza i els valors de la fenomenologia; és la vida del mestre Giner de los Ríos, és el camí cap a l'exili i és la pròpia vida. El text literari no es limita a descriure una qüestió moral, fa una acció moral.

Paraules clau

educació moral, ètica i literatura, valor, Antonio Machado, Joaquim Xirau

Recepció de l'original: 14 de desembre de 2008

Acceptació de l'article: 12 de març de 2009

El tarannà filosòfic de l'obra d'Antonio Machado, tant de la prosa com de la poesia, és prou manifest com per haver estat reconegut en abundants estudis. Ara bé, el valor filosòfic d'una obra literària es pot donar de diverses maneres. En el cas de l'estudi de Machado no es tractaria només de destriar quin contingut filosòfic podrien contenir els seus textos, sinó de reconèixer que es tracta d'una manera de fer filosofia. Així, per exemple, José Luis Abellán afirma (1995, p. 13) que Machado és un filòsof en el sentit ple de la paraula, sempre que reconeguem que existeixi i sigui vàlida una tradició asistemàtica i ametòdica de fer filosofia. De fet, a Machado, un autor que s'expressaria filosòficament a través de la poesia o de la prosa literària, no seria excepcional, sinó que s'inseriria en una tradició hispànica de fer filosofia, desenvolupada molt sovint a través de formes predominantment literàries. També segons Abellán, malgrat que la filosofia de Machado es pot trobar en el conjunt dels seus textos literaris, s'ha d'entendre eminentment des de la poesia, atès que en gran mesura és una reflexió filosòfica sobre la poesia. Avançant uns passos més, volem proposar aquí la tesi que dins de la filosofia que es desprèn de la literatura de Machado, l'ètica hi ocupa un lloc central.

Antonio Machado: poeta i filòsof

En diversos estudis trobem també el reconeixement del valor moral essencial dels textos machadianes. El component ètic de la seva prosa és indiscutible, i s'hi expressa de forma explícita. Afegim que els seus estudiosos defensen que existeix una unitat profunda entre la prosa i la seva poesia¹. Ara bé, encara que tractin de les mateixes

(*) Professora lectora del Departament de Filosofia Teorètica i Pràctica de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona. Membre del grup ELA (Ètica, literatura i art, dirigit per Margarita Mauri) i del grup REFIL (Recerca en Filosofia) de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, també dirigit per Margarita Mauri. Membre del grup consolidat ECT (Ètica de la ciència i de la Tecnologia), dirigit per Josep Maria Esquirol. Adreça electrònica: angles@ub.edu

(1) Entre els molts exemples d'estudis d'aquesta unitat destaquem el de Cerezo Galán (1975).

qüestions, poesia i prosa ho farien amb modalitats distintes, sense per això perdre cap d'elles la possibilitat d'expressar independentment a fons els mateixos temes.

Quant a la poesia, és clar que permet fer-ne fàcilment una lectura ètica a partir del simple mètode d'analitzar-ne els continguts, existents en el cas de Machado de forma indisputable (Zaragoza, 1982). En aquest sentit, el significat de la seva poesia i de la seva pròpia lectura poètica apareix amb tot la seva esplendor quan és llegida des de nocions filosòfiques i ètiques. Un estudi prou recent d'Elisa Rosales fa una proposta que pretén anar encara més enllà. Parteix de l'experiència que té el lector en percebre la bondat de l'autor en la lectura de les poesies de Machado:

Por otra parte, leemos la poesía y, sin haber conocido personalmente al escritor, nos parece acertadísimo el apodo que le dieron sus contemporáneos: Antonio Machado, "el bueno" (...). Tenemos, pues, la prosa, donde, dado su carácter explícito, podemos hablar de ética con toda seguridad; y tenemos, la poesía, sugeridora, evocadora, cuidándose siempre de no nombrar lo que quiere, que nos deja con la impresión de la bondad de su autor. (Rosales, 1995, p. 13-14)

Així, doncs, proposa la distinció entre (1) l'estudi habitual de l'ètica a l'obra de Machado, entès com a *preocupacions ètiques* accessibles a la crítica a través d'una anàlisi de continguts, i (2) la consideració de la poesia com un *comportament ètic*:

La poesía, por su parte, sin hablar de ética, cualquiera que sea su tema, está animada, sostenemos nosotros, por unos principios éticos, los mismos que animarían cualquier otra acción del poeta. Como acción la poesía es una puesta en práctica, entre las muchas posibles –tantas como acciones– de los principios éticos de los que se habla en la prosa. Lo que se tratará de demostrar en esta tesis es que la poesía de Machado se constituye como una realización ética; que la Poesía de Machado es en sí misma un comportamiento ético. (Rosales, 1995, p. 14-15)

Per a Rosales, s'ha d'estudiar el *mode* com es construeix el poema, ja que no és el seu *contingut* el responsable del comportament ètic, sinó la forma com aquest es configura: cal estudiar allò ètic com a procediment, no com a contingut. Per aquesta raó, la poesia –entesa d'aquesta forma– és acció i té capacitat d'educació moral. Tot plegat encaixa perfectament amb els ideals i doctrines ètico-pedagògiques que sabem que l'havien marcat i a les quals s'havia adherit vitalment Antonio Machado, fins a influir també amb coherència la seva forma quotidiana de viure.

El que acabem d'exposar ens ajudarà ara a destriar una mostra de relació entre ètica i literatura a partir d'una narració autobiogràfica escrita per Joaquim Xirau sobre Machado i el seu viatge compartit cap a l'exili al final de la Guerra Civil. Es tracta d'un text no gaire llarg (d'una dotzena de planes), titulat «Por una senda clara». De fet, en aquest títol es fa referència a un poema de Machado dedicat a Giner de los Ríos. Creiem que és necessari incloure ara sencer el poema que es troba al rerefons d'aquest treball²:

(2) *Poesía y prosa*. Madrid, Espasa-Calpe, 1989, t. II, p. 587.

A DON FRANCISCO GINER DE LOS RÍOS

Como se fue el maestro,
la luz de esta mañana
me dijo: Van tres días
que mi hermano Francisco no trabaja.
¿Murió?... Sólo sabemos
que se nos fue por una senda clara,
diciéndonos: Hacedme
un duelo de labores y esperanzas.
Sed buenos y no más, sed lo que he sido
entre vosotros: alma.
Vivid, la vida sigue,
los muertos mueren y las sombras pasan;
lleva quien deja y vive el que ha vivido.
¡Yunque, sonad; enmudeced, campanas!

Y hacia otra luz más pura
partió el hermano de la luz del alba,
del sol de los talleres,
el viejo alegre de la vida santa.
...¡Oh, sí!, llevad, amigos,
su cuerpo a la montaña,
a los azules montes
del ancho Guadarrama.
Allí hay barrancos hondos
de pinos verdes donde el viento canta.
Su corazón repose
bajo una encina casta,
en tierra de tomillos, donde juegan
mariposas doradas...

Allí el maestro un día
soñaba un nuevo florecer de España.

Sabem que Joaquim Xirau compartia els ideals de Machado, expressats en aquest poema. Havent estudiat Filosofia i Lletres a Barcelona, Xirau va rebre la influència de l'espiritualisme de Jaume Serra Hunter, però va ser en els seus estudis de doctorat a Madrid on va conèixer el krausista Manuel Bartolomé Cossío, a qui considerà el seu mestre definitiu. Aquest fou, doncs, qui li va transmetre els ideals de renovació espiritual i educativa característics de la Institución Libre de Enseñanza.

A partir de 1933, fou degà de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona i, com ell mateix ens explica en el text que comentarem, fa constar que va romandre en aquest càrrec durant la Guerra Civil fins la caiguda de Barcelona el 26 de gener de 1939, quan amb la seva esposa i juntament amb diversos intel·lectuals, entre els qual hi havia el poeta Machado, aconseguí creuar la frontera de França gràcies als seus contactes professionals a la Sorbona. La seva obra reflecteix la dedicació d'una vida a un triple àmbit: filosofia, pedagogia i política. Les idees principals de Xirau, escrites en obres properes a la data del text «Por una senda clara», es troben a *Amor y mundo* (1940), la seva obra més madura i original, on tracta de la concepció fenomenològica de la consciència amorosa. Partint de la tradició cristiana de l'amor com a *caritas*, amb eines fenomenològiques, fa una defensa de l'actitud radical característica de l'amor. Aquest es distingeix per quatre notes: suposa abundància espiritual de la vida interior; s'hi revela el veritable valor i sentit de les persones i les coses; possibilita la vida nova o renovada; suposa reciprocitat i fusió. Finalment, per Xirau educar és, en essència, estimar. Per dur a una persona a la plenitud

del seu ésser cal l'actitud amorosa de qui es lliura per *gratia* i amb gràcia, és a dir, amb desinterès.

També cal tenir present que en aquests anys, després de la Guerra Civil i durant la Segona Guerra Mundial, Xirau reflexiona sobre la crisi de la filosofia i de la modernitat a Occident. Al llibre *Lo fugaz y lo eterno* (1942) i a l'article «Culminación de una crisis» (1945) manté que aquesta crisi posseeix un rerefons metafísic: a la vida moderna li manca el món, el centre, sentit i fi. Són temps de barbàrie, però barbàrie que no s'explica simplement per una mena de decadència, sinó que també es deu al fet que es tracta d'uns temps plens de vitalitat. Això no obstant, la vida no és –precisa Xirau– una energia cega, sinó que té la capacitat de descobrir el sentit i valor de les persones i les coses a través del desinterès amorós.

El camí cap a l'exili: 'una senda clara'

Vegem, doncs, com la vida i idees de Xirau es mantenen amb coherència en un moment molt delicat: la sortida cap a l'exili juntament amb un grup de persones vinculades a la República. Entre elles hi havia Antonio Machado. No és el nostre objectiu aquí reconstruir tots els detalls del darrer viatge de Machado, sinó analitzar quin sentit té la narració que ens va deixar Joaquim Xirau sobre aquell fet.

En realitat disposem de dos tipus de documents en què Xirau ens relata en primera persona l'organització i desenvolupament del viatge cap a l'exili. D'una banda ens resta, en primer lloc, una carta dirigida a Manuel Azaña el 6 de febrer de 1939³, redactada just després de passar la frontera cap a França. Hi explica quan i de quina manera es va veure forçat a prendre la decisió de deixar Barcelona pocs dies abans que entressin les tropes franquistes a la ciutat. Per això es refereix a si mateix i a la seva voluntat de no abandonar Barcelona fins que fos realment inevitable⁴. A la carta hi trobem ja les dades de la fugida, que també trobarem en el relat posterior més extens (un any més tard) de forma resumida. Els fets són molt recents i la carta té més d'un objectiu de tipus urgent.

És a dir, la carta, a més d'informar a Azaña, conclou amb una expressiva petició d'ajuda per a «la minoria selecta y representativa de nuestra espiritualidad que ha permanecido fiel, silenciosa y abnegada a través de todos los azares de la guerra y que se halla ahora, en razón de su misma idiosincrasia, fuera de su patria, sola y desvalida» (Xirau, vol. 1, p. xviii). Cal tenir present aquí l'excepcionalitat del moment i la manca absoluta de mitjans econòmics per entendre els detalls que relata Xirau sobre com van aconseguir creuar la frontera i obtenir una mica de diners. A la carta es citen noms i quantitats exactes, a les que només s'al·ludirà sense tantes precisions a «Por

(3) Aquesta carta va ser escrita només deu dies després d'abandonar Espanya i no es va trobar fins a 1984, entre els papers d'Azaña requisats per la Gestapo i que es guardaven en males condicions al Ministerio de Asuntos Exteriores de España, segons explica Ramón Xirau (Xirau, J. *Obras completas*, vol. 1, p. xvi).

(4) «Decano de la Facultad de Filosofía de Barcelona desde 1933, he permanecido silenciosamente en mi puesto hasta el último momento de nuestra catástrofe nacional y he logrado que la vida de la Facultad conserve la normalidad hasta el momento de la caída de Barcelona. Fui invitado por el Gobierno de México y por las Universidades de la Habana y de la Argentina para dar largos cursos allí a partir de la primavera del año pasado. Decliné las invitaciones, a pesar de haberlas aprobado el Gobierno español, no por entusiasmo frívolo, sino por la fidelidad profunda a los sufrimientos de nuestro pueblo. Creí mi deber no aceptar para mí ningún privilegio especial» (Xirau, vol. 1, p. xvii).

una senda clara». El text esdevé així el reflex i testimoni de la incertesa i dramatisme del moment:

Una muchacha, discípula mía, encargada de curso, pudo prestarnos 300 francos que le prestaron unos amigos. Gracias a ellos pude pagar la comida de los señores Machado y la nuestra. Dormimos en un tren de refugiados. Al día siguiente –domingo– tuve la fortuna de hallar en la estación a nuestro buen amigo D. José Giral que me dio 300 francos para los señores Machado y gracias a ellos, y a algún dinero que me mandó Levy-Bruhl, pudieron los Sres. Machado ir a Collioure y llegar yo aquí. (*ibid.*, p. xviii)

Cal afegir encara una altra diferència fonamental entre els dos textos: la carta a Azaña la va escriure Xirau quan era ja a Marsella, mentre Machado i la seva família (ja que Antonio viatjava amb la seva anciana mare, el seu germà José i l'esposa d'aquest) romanien a Cotlliure. És a dir, Antonio Machado encara era viu, i tot i que la seva salut era prou delicada, no era del tot previsible la seva mort el 22 de febrer. Així, la carta no és una narrativa literària, sinó testimonial i documental.

D'altra banda, ens resta el poema «Por una senda clara», que considerem com un text amb valor literari. Ara Xirau es refereix als mateixos fets d'un passat encara recent, però amb el pes del coneixement de la mort de l'amic poeta i amb l'afany de retre-li homenatge. El text va ser redactat el 1939 per Xirau, com explica el seu fill Ramón, per formar part d'un homenatge a Machado de 1940⁵. Aquest projecte, ideat com el primer homenatge després de la mort del poeta, i malgrat que hi participaven autors com Juan Ramón Jiménez, mai es va arribar a realitzar. Posteriorment Ramón Xirau va decidir publicar el text el 1983, a la revista *Diálogos*.

El títol per si mateix és ja un homenatge a Machado i al reconeixement de l'arrel comuna d'una amistat originada en la devoció pels mateixos mestres. Xirau, després de llicenciar-se a Barcelona, va prosseguir els seus estudis amb el doctorat que aleshores calia fer a Madrid. Allí, encara que va conèixer Ortega y Gasset i es va fer amic de Zubiri i de José Gaos, va establir un vincle més profund amb Manuel B. Cossío, qui va esdevenir el seu veritable mestre. Recordem que Cossío era el successor més directe de Giner de los Ríos i dels ideals pedagògics, morals i humanistes que representava⁶.

Com hem esmentat, Antonio Machado, educat a la Institución Libre de Enseñanza, havia escrit un poema amb el títol «A Don Francisco Giner de los Ríos», com a homenatge i amb motiu de la seva mort. Giner morí el 17 de febrer de 1915, i el poema és del 21 de febrer, només quatre dies després de la defunció. Entre les primeres línies trobem la font del títol del text de Xirau:

Como se fue el maestro,/ la luz de esta mañana/ me dijo: Van tres días/ que mi hermano Francisco no trabaja./ ¿Murio?... Sólo sabemos/ que se nos fue por una senda clara,/ diciendonos: Hacedme/ un duelo de labores y esperanzas./ Sed buenos y no más, sed lo que he sido/ entre vosotros: alma.

L'esperit d'aquesta *senda clara* és reflectit constantment al text de Xirau. El relat de les circumstàncies del viatge vers l'exili es centrarà en la bondat de Machado i en els ideals compartits, encarnats en els avatars del que havia de ser el seu darrer viatge. Xirau gairebé no parlarà de si mateix. Vol que el protagonista sigui Machado; el que a ell li succeïa i li afectava més directament no és objecte directe del relat. Ho

(5) El 1940 es va publicar, a la revista *España peregrina*, un text breu de Xirau també d'homenatge a Machado, de la Junta de Cultura Española. Ara bé, el text no està escrit pel mateix Xirau, sinó que és un resum que la revista fa d'un discurs oral. Aquesta revista es va reeditar en facsímil a Mèxic, el 1977, per Alejandro Finisterre.

(6) Afortunadament, podem tenir un coneixement directe de la relació entre Cossío i Xirau gràcies a un conjunt de cartes, publicades per Pilar Llopart (2003).

podem constatar observant, posem per cas, la qüestió que havia mencionat en la carta a Azaña, on feia constar que gràcies que Xirau disposava d'una invitació per donar unes conferències a la Sorbona que van poder passar tots la frontera. En canvi, a «Por una senda clara», Xirau es limita a dir que gràcies que *una de les persones de la caravana tenia una invitació per donar unes conferències a la Sorbona*, els van deixar passar la frontera⁷.

Machado, després de fugir de Madrid i València, amb part de la seva família, va residir a una casa senyorial de la part alta de Barcelona, juntament amb altres famílies refugiades. Xirau explica la vida que duïen i la serenitat del poeta, només trencada per la visió dels bombardeigs sobre la ciutat, i subratlla com a característica essencial la bondat del poeta:

Don Antonio a los 63 años se hallaba en la plenitud de su vigor espiritual. Trabajaba intensamente. Su cuerpo era débil; su alma fuerte. [...] Nunca hablaba mal de nadie. Difícilmente se le podía hablar de alguien sin que respondiera inmediatamente: "¡Buena persona!". En ello se revelaba la profunda bondad de su alma. (Xirau, vol. 1, p. LI)

La misèria no era intel·lectual, malgrat les dificultats d'aconseguir provisions; les reunions d'amics i visitants de pas eren habituals els caps de setmana: es parlava de literatura i filosofia, es tocava el piano. L'ambient era de pau i dignitat, però no d'inconsciència, com la presència de Machado imposava:

Aquella serenidad no estaba hecha de entusiasmo frívolo. Don Antonio había previsto siempre la tragedia final. Ningún falso optimismo ayudaba su fervor [...] Pensaba que en los individuos y en los pueblos sólo alcanza la inmortalidad quien sabe merecerla y ganarla, que los caminos del deber son inexorables y una vez descubiertos es preciso seguirlos confiado y gozoso. (*Ibid.*, p. LIII)

També descriu Xirau com fins el darrer moment es va fer tot el possible per mantenir la vida universitària, de manera que fins al dia en què necessàriament va haver d'abandonar la ciutat, els professors van donar totes les classes a la Facultat de Filosofia i Lletres.

Del viatge volem destacar que Xirau, alhora que detalla peripècies i angoixes, canvis incerts de vehicle alternats per trajectes a peu, deixa constància de la bellesa dels llocs per on van passant; bellesa vista doblement perquè anava la mirada pròpia impregnada amb la mirada poètica de l'amic que l'acompanyava. Malgrat la incertesa i el perill dels bombardeigs, els paisatges que es van succeint fins assolir la frontera són contemplats, creant a l'interior del poeta un material que hauria pogut esdevenir poema si la mort no l'hagués atrapat tant aviat:

Machado se sentaba con frecuencia al borde del camino para descansar y miraba en su torno. Miraba con melancolía la delicadeza del paisaje. [...] En Barcelona anhelaba con añoranza vivir el campo de Cataluña para decir en palabras su ritmo y su armonía. La escasez de vehículos se lo había impedido hasta aquel momento. En aquel llano del Ter se hallaba en él por vez primera. Lo acariciaba con los ojos. En aquel rincón lleno de encanto pasamos dos días de angustia. (*Ibid.*, p. LVI)

(7) La raó d'aquest desinterès per part de Xirau de ser protagonista prové possiblement tant del desig de centrar-se en l'homenatjat com de la seva humilitat. Indirectament comporta certes limitacions respecte a la capacitat documental del text, que precisa d'estudis complementaris per explicar tots els detalls d'aquest episodi. Aquest no és el nostre objectiu, i diversos treballs han investigat els detalls documentats sobre el grup de persones que van formar part d'aquest viatge. Per a una perspectiva de conjunt d'aquest estudi, vegeu Vilanou (2003).

Més endavant, amb la tristesa de qui no disposa del temps que dóna la pau per poder entretenir-se en la mirada poètica, Machado contemplarà la bellesa de les muntanyes enfonsant-se en el mar al cap de Creus.

A tall de cloenda

El text de Xirau té valor literari i humà; no té sentit voler explicar-lo frase a frase sense accedir-hi directament en la seva forma completa. Destaca en el seu relat, relat del que era una situació límit i de final incert, com es deté a narrar, sense retòrica, els abundants actes altruistes, tant els petits com els grans, tant els rebuts com els oferts. Aquesta actitud altruista, pròpia dels ideals i maneres de fer d'ambdós autors, es fa present en una frase de Machado citada literalment per Xirau. La frase, pronunciada en un moment en què no es veia gens clar si tots cabrien en el vehicle del que finalment disposaven per prosseguir la fugida: «Si se organiza la evacuación, yo seré el último» (*Ibid.*, p. LVII). D'aquesta forma, Xirau exposa el seu ideal de bondat/santedat d'acord amb el pensament de Giner i de Cossío, ara encarnat en el poeta bo. Amb el mateix esperit ho havia cantat Machado a la seva poesia dedicada a Giner:

Y hacia otra luz más pura/ partió el hermano de la luz del alba,/ del sol de los talleres,/ el viejo alegre de la vida santa.

Així, la *senda clara*, és un corriol ple de significat. Com en el poema original de Machado, és un camí per a Giner, per a ell mateix, i en la narració que en fa, s'hi afegeix Xirau. D'una banda, és camí de vida plena de sentit, en l'estimar i el treballar. De l'altra, és itinerari de vida, i dóna valor a la mort. És un viatge en el qual s'ha de treballar amb sentit i on hi ha temps per l'art. És ruta cap a casa i cap a l'exili. És camí de derrota, però també de victòria moral. És un viatge en què es progressa moralment, de forma individual i col·lectiva. Assolir la bondat amb l'altre, és un camí tan ple de sentit que no permet defallir en els temps de barbàrie, siguin els del moment històric de què tan conscient és Xirau, o siguin uns altres. També, com diu Machado en el poema, formulant la seva concepció d'altruisme: «lleva quien deja».

Referències

- Abellán, J.L. (1995) *El filósofo Antonio Machado*. Valencia, Pre-Textos.
- Cerezo Galán, P. (1975) *Palabra en el tiempo: poesía y filosofía en Antonio Machado*. Madrid, Gredos.
- Llopart, P. (2003) «De Joaquim Xirau a M.B. Cossío: dotze cartes i una targeta de visita». *Temps d'Educació*, 27, p. 419-439.
- Rosales, E. (1995) *Comportamiento ético de la poesía de Antonio Machado*. Soria, Diputación de Soria.
- Vilanou, C. (2003) *Joan Roura-Parella*. (Exercici de càtedra de Teoria i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona)
- Xirau, J. (1998, 1999, 2000) *Obras completas, edició de Ramón Xirau*. Barcelona, Anthropos-Fundación Caja Madrid, 3 vol.
- Zaragoza, F. (1982) *Lectura ética de Antonio Machado*. Murcia, Editora Regional de Murcia.

Bondad y Literatura: el Machado de Xirau del texto 'Por una senda clara'

Resumen: A partir del texto del filósofo Joaquim Xirau «Por una senda clara», considerado como texto literario, se analiza el ideal de bondad compartido por Xirau y Machado. La *senda clara*, tal como la describe Xirau, es camino de educación moral, según los ideales de la *Institución Libre de Enseñanza* y los valores de la fenomenología; es la vida del maestro Giner de los Ríos, es el camino hacia el exilio y es la propia vida. El texto literario no se limita a describir una cuestión moral, realiza una acción moral.

Palabras clave: educación moral, ética y literatura, valor, Antonio Machado, Joaquim Xirau

Sagesse et littérature: le Machado de Xirau dans « Por una senda clara »

Résumé: À partir du texte du philosophe Joaquim Xirau, «Por una senda clara», considéré comme un texte littéraire, nous analysons l'idéal de sagesse partagé par Xirau et Machado. Le *sentier clair (senda clara)*, comme le décrit Xirau, est le chemin de l'éducation morale, selon les idéaux de l'*Institución Libre de Enseñanza* (Institution libre d'Enseignement) et les valeurs de la phénoménologie; c'est la vie du maître Giner de los Ríos, c'est le chemin vers l'exil et c'est la vie même. Le texte littéraire ne se limite pas à décrire une question morale, il a aussi une action morale.

Mots-clés: éducation morale, éthique et littérature, valeur, Antonio Machado, Joaquim Xirau

Goodness and literature: Xirau's Machado in 'Por una senda clara'

Abstract: On the basis of the literary text «Por una senda clara» by the philosopher Joaquim Xirau, we analyse the ideal of goodness shared by Xirau and Machado. The clear path (*senda clara*), as described by Xirau, is the way towards moral education, in accordance with the ideals of the *Institución Libre de Enseñanza* and the values of phenomenology; it is the life of master Giner de los Ríos, the way to exile, and one's own life. Literary texts not only deal with moral issues, but are moral acts as well.

Key words: moral education, ethics and literature, value, Antonio Machado, Joaquim Xirau